

i znanstvena istraživanja. Stoga se nadamo da će radovi u ovom zborniku biti višestruko korisni i poticajni za istraživanje tema vezanih uz hrvatsku srednjovjekovnu urbanu povijest.

Kristina Judaš

L'économie des couvents mendiants en Europe Centrale. Bohême, Hongrie, Pologne, v. 1220 – v. 1550, ur. Marie-Madeleine de Cevins i Ludovic Viallet, Presses Universitaire de Rennes, Rennes 2018., 447 str.

Ovaj zbornik, kao što sama urednica Marie-Madeleine de Cevins ističe u uvodu (9-17), nastao je kao rezultat nekoliko međunarodnih kongresa koji su se održali u Clermont-Ferrandu, Wrocławu i Rennesu između 2014. i 2016. godine. Sastoji se od 26 članaka na engleskom i francuskom jeziku i podijeljen je u četiri dijela, od kojih se svaki bavi jednim aspektom ekonomije prosjačkih redova u srednjoj Europi, ali i Engleskoj, Irskoj i Švicarskoj u srednjem vijeku.

Prvi dio zbornika, pod imenom *Entre stabilité et précarité: Le défi de la pauvreté*, donosi osam radova koji se bave pitanjem siromaštva u prosječkim redovima. Dominika Burdzy autorica je prvog članka, *Poverty Put to the Test in both Dominican Friaries of Sandomierz up to the Sixteenth Century* (23-36), u kojemu se bavi dominikanskim samostanima u Sandomierzu i njihovom financijskom situacijom. U radu nabraja sve načine na koje su dominikanci dolazili do prihoda, poput donacija, oporuka te prihoda od zemlje i ostalih posjeda. Na kraju rada autorica otvara pitanje jesu li se dominikanci zaista držali zavjeta siromaštva.

Rafał Kubicki u svom članku *The Economic Situation of the Mendicants in Royal Prussia in the Fifteenth and First Half of the Sixteenth Century* (37-52) proučava imovinu franjevacu u kraljevskoj Pruskoj iz tri različita aspekta. Prvo se bavi dokumentima koji pokazuju kako su sami franjevci procjenjivali svoju imovinu te proučava pisma koja su redovnici slali svojim nadređenima, s obzirom na to da drugih pisanih dokaza nema. Nakon toga promatra kako su ostali vidjeli franjevačku imovinu, a zadnji dio članka razmatra stvarno stanje njihove imovine te na koji način su dobivali prihode i na što su ih sve trošili.

U radu *The Cloister in Early Franciscan Architecture in Bohemia, Moravia and Silesia during the Thirteenth and Fourteenth Centuries* (53-74) autori Martin Ollé i Rudolf Procházka razmatraju značenje riječi *claustrum* i njegove promjene kroz vrijeme. Smatraju kako tekstovi *Regula pro eremitoriis data* i *Sacrum Commercium* dokazuju da ona u početku nije imala arhitektonsko značenje. Autori se potom bave arhitekturom samostana u Češkoj, Moravskoj i Šleskoj, pojedinačno opisujući samostane u mjestima Most, Jindřichův Hradec, Znojmo, Jihlava, Opava.

Sljedeći članak, *Ad usum vitae. Les Mendiants et les livres en Europe centrale: de la constitution à la gestion des bibliothèques* (75-84), autorice Marie Charbonnel proučava prisustvo knjiga kod prosjačkih redova. Autorica se bavi uspostavljanjem i vođenjem biblioteka te također načinom na koji su knjige sudjelovale u ekonomiji redova. U članku se navode i vrste knjiga koje je određeni prosjački red posjedovao te na koji su način one u samostan dolazile.

Knjigama se bavi i Jerzy Kaliszuk u svom radu *Mendicant Friaries and Books in Medieval Poland* (85-104), koji je posvećen muškim prosjačkim redovima u Poljskoj. Navode se izvori

za proučavanje zbirke knjiga poljskih redova te se kao najbolji spominju inventari knjiga koji pokazuju veličinu i prirodu kolekcije. Autor se bavi i samom uporabom knjiga u samostanima te njihovom produkcijom. Također spominje dimenzije i materijale u kojima su one bile izrađivane te način na koji su bile ukrašavane.

Jens Röhrkasten u svom radu *Les transformations de l'économie mendicante dans l'Angleterre* (105-117) donosi prikaz ekonomije prosjačkih redova u Engleskoj te ju dijeli u tri faze. U prvoj se redovi osnivaju i konsolidiraju te se kupuju urbane nekretnine, grade se kapele, crkve i samostani, za što je bilo potrebno puno novaca. U drugoj fazi novac se troši samo na popravke građevina te na hranu, odjeću i obrazovanje redovnika, dok treća označava raspadanje zajednice te razvoj elite redovnika koja uživa u sve većoj materijalnoj neovisnosti.

Prosjačkim redovima u Irskoj bave se Malgorzata Krasnodebska-D'Aughton i Anne-Julie Lafaye u članku *Material Culture of Mendicant Orders in Medieval Ireland* (119-144). Rad proučava odnos siromaštva i materijalnih aspekata redova u svim poljima kao i utjecaj opservantske reforme. Prikazuje se i razvoj arhitekture redova te na koji način su na nju utjecali pokrovitelji. Autorice se bave i pokretnom baštinom redova te ikonologijom njihove umjetnosti.

Posljednji rad prvog dijela, *Le "pain quotidien" des Franciscains de Lausanne d'après leur comptabilité (1532-1536)* (145-152), napisala je Stéphanie Vocanson-Manzi. Autorica na temelju računskih knjiga koje datiraju u zadnje četiri godine postojanja franjevačkog samostana u Lausanni proučava na koji način su redovnici trošili novac na svakodnevni život. U radu je prikazano što se koji dan kupovalo te kako je izgledao jelovnik franjevaca.

U drugom dijelu zbornika, *Les Mendicants et la terre, ou le défi de la propriété*, šest radova proučava odnos prosjačkih redova i njihovih posjeda. Beatrix Fülöpp-Romhányi u članku *Landed Estates of Mendicant Friaries in Medieval Hungary* (155-174) opisuje posjede prosjačkih redova. Rad je podijeljen u četiri dijela, prema redovima. Obrađuje posjede dominikanaca, potom augustinaca, franjevaca te na posljetku franjevaca opservanata i karmelićanki. Za svaki red opisuje i načine na koji su dobili određeni posjed, tko su bili donatori te na koji način su se određeni posjedi koristili.

Petr Hlaváček također se bavi posjedima franjevaca u svome radu *Extra muros. The Bohemian Franciscans in their Mental and Economic Relations with the Countryside* (175-182). Autor promatra odnos franjevaca prema ruralnom okolišu i izvangradskim posjedima, opisuje razvoj i situaciju franjevaca opservanata u Češkoj, prikazuje njihove ruralne posjede te također objašnjava s kojim su se opasnostima susretali izvan grada.

Adrien Quéret-Podesta u radu *Les modalités d'acquisition et de mise en valeur des terres agricoles et forestières des Ermites augustiniens de Saint-Thomas de Brno* (183-194) proučava augustinski samostan sv. Tome u Brnu, osnovan 2. veljače 1350., koji od osnutka prima velik broj donacija. Središnja tema rada fokusira se na poljoprivredne posjede. Autor dijeli stjecanje posjeda u dvije faze – prvu, u kojoj donatori poklanjaju posjede, te drugu u kojoj redovnici sami kupuju zemlju, a bavi se i sadržajem i opisom zemljišta.

Ekonomiju augustinaca razmatra Christian-Frederik Felskau u radu *The Economy of the Austin Friars in Pre-Hussite Prague. Insights Gained from the So-Called Codex Thomaeus* (195-216). Redovnici samostana sv. Tome u Pragu poznati su po svojoj knjižnici od koje je ostalo sačuvano gotovo 280 kodeksa, među kojima se nalazi i *codex Thomaeus*, koji prikazuje njihovu ekonomsku situaciju. Kodeks se sastoji od sedam dijelova koji su opisani u radu kao i donacije te ostali prihodi samostana.

Članak *Endowments and Donations for the Poor Clares' Polish Convents until the Mid-Sixteenth Century. The Example of Strzelin* (217-241) raspravlja o pitanju donacija, nasljedstava i prihoda

klarisa u Poljskoj. Autorica Olga Miriam Przybyłowicz posebnu pažnju posvećuje samostanu u Strzelinu koji je vrlo rijetko bio predmetom znanstvenog interesa. Na temelju dostupnih dokumenata proučava prihode ovih redovnica kao i njihovu društvenu situaciju.

Posljednji članak drugog dijela, pod nazivom *Les Franciscains de Lausanne et la vigne : de la constitution du patrimoine viticole (XIII^e -XV^e siècle) à sa gestion (1532-1536)* (243 -258), autorice Stéphanie Vocanson-Manzi, bavi se vinogradarstvom franjevaca u Lausanni. Rad se temelji na troškovniku samostana od 1532. do 1536., tj. zadnje četiri godine njegovog postojanja. Iz njega je vidljivo što su redovnici kupovali svaki mjesec za vinograd i što su u njemu radili. Članak je podijeljen po mjesecima te svaki dio opisuje određene radove u vinogradu prema troškovniku uz napomenu njegovih nedostataka.

Treći dio zbornika, *Autour des frères: soutiens matériels et flux immatériels*, bavi se pokroviteljima prosjačkih redovita te njihovima donacijama. Ludovic Viallet u radu *Bienfaiteurs et mowances laïques autour des couvents franciscains de Silésie et Haute Lusace (XV^e – début XVI^e siècle)* (261-276) proučava dva franjevačka samostana u Šleskoj i Gornjoj Lužici, s težištem na njihovoj financijskoj situaciji te načinu stjecanja prihoda. Dio rada posvećen je pak trećoredcima povezanim s opservantskom reformom.

Petr Hlaváček obrađuje provincijalne kapitule u Češkoj u kasnom srednjem vijeku u radu *Benefactores capituli. The sponsors of the Franciscan provincial chapters in Bohemia around 1500 (277-283)*. Opisuje tko ih je sve financirao i gdje su se održavali. Također navodi i razloge njihova financiranja, a posljednji dio posvećen je kapitulima održanim u Kadaňu.

U radu *Fratres et benefactores. The Economic Basis of the Dominican Friary in Sieradz until the End of the Sixteenth Century (285-296)* Grzegorz Wierzchowski prikazuje način financiranja dominikanskog samostana u Sieradzu. Na početku članka autor daje kratku povijest nastanka samostana te opisuje posjede redovnika. Drugi dio članka odnosi se na donatore i pokrovitelje samostana, koji su pripadali svim društvenim skupinama, budući da je samostan mnogima bio privlačan jer su redovnici mogli pružati oprost.

Sanja Miljan i Suzana Miljan u članku *Bequests to the Franciscans of the City of Zadar (Dalmatia) in the Fourteenth Century: a Study of Piety, Family Ties and Class Solidarity (297-312)* bave se oporukama zadarskim franjevcima u 14. stoljeću. Proučavaju spol i društveni status oporučitelja kao i njihove obiteljske tradicije, navode obitelji koje su u oporuke uvrštavale franjevce, ali i obiteljske veze samih redovnika. Naposljetku donose opis samih oporuka i zahtjeva koje su oporučitelji ostavljali, poput održavanja pogreba i molitava za spasenje duše.

Piotr Oliński u radu *Financial Aid to Mendicant Friaries in Prussia Donated by the Teutonic Order at the Turn of the Fourteenth and Fifteenth Centuries (313-320)* proučava knjigu troškova centralne riznice teutonskog reda za razdoblje od 1399. do 1409. godine. Ovaj red pomagao je financijski siromašnijim redovima, poput cistercita i augustinaca, a u knjizi se vide brojne donacije samostanima, isključivo prosjačkih redova. Autor opisuje neke od tih donacije, koje nisu bile naročito velike.

Marie Charbonnel u radu *L'implication des patrons et fondateurs dans l'équipement liturgique des couvents mendiants en Europe centrale à la fin du Moyen Âge (321-332)* opisuje na koji su način pokrovitelji utjecali na arhitekturu i liturgijsku opremu samostana prosjačkih redova. Prvi po redu su opisi arhitekture u koju su često implementirani grbovi pokrovitelja te nadgrobnne ploče. Drugi dio se odnosi na predmete poput relikvijara i liturgijske odjeće koji su često na zahtjev pokrovitelja bili popraćeni tekstom. Na kraju autorica navodi motive pokrovitelja za financiranje i donacije samostanima.

U zadnjem dijelu zbornika, pod nazivom *Les Mendians dans l'économie du salut*, šest je članaka posvećeno povezanosti prosjačkih redova i davanju oprosta. Prosjački redovi imali su gotovo monopol nad davanjem oprosta u 13. stoljeću. U radu *Mendicant Friaries and Grant of Indulgences: A New Economy of the Sacred? The Example of Central Europe (1225-1275)* (335-350) Étienne Doublier opisuje kako se davanje oprosta razvilo od izolirane prakse do masovnog fenomena te kako su prosjački redovi u tome imali ključnu ulogu.

Davanje oprosta od strane prosjačkih redova u Mađarskoj tema je rada *Les couvents mendiants hongrois et les indulgences à la fin du Moyen Âge* (351-362). Autor Gergely Kiss opisuje kontekst davanja oprosta te navodi blagdane koji su se slavili kako bi se privukao što veći broj vjernika oko samostana. Također se bavi pitanjem pozicije i važnosti oprosta unutar prihoda samostana.

Marie-Madeleine de Cevins bavi se položajem bratovština vezanih uz prosjačke redove, također u Ugarskoj. U članku *Une économie de l'au-delà non comptable? Les confraternités des ordres mendiants en Hongrie à la fin du Moyen Âge* (363-376) opisuje njihovu ulogu u ekonomiji svetog, a najviše izvora nalazimo u pismima poslanima iz bratovštine. Autorica proučava i ulogu bratovština u financiranju samostana.

U radu *L'économie du sacré au couvent franciscain de Český Krumlov: enseignements d'un calendrier obituaire* (377-383) Adrien Quéret-Podesta proučava kalendar osmrtnica franjevačkog reda u Českom Krumlovu. U radu je dan opis osmrtnica i donacija koje se u njima nalaze te na koji način su donacije utjecale na financijsku situaciju samostana. Obradene su i usluge i svetkovine koje su franjevci morali izvršavati prema zahtjevima preminule osobe.

Jedan od čestih zahtjeva u oporukama je održavanje pogreba. Beatrix Fülöpp-Romhányi u radu *Burials in the Mendicant Friaries of Hungary according to Written and Archaeological Evidence* (385-398) obrađuje upravo pogrebe koje su provodili prosjački redovi u Mađarskoj. Na početku navodi izvore za istraživanje te potom redove kod kojih su pronađena groblja. Na kraju rada autorica navodi podatke o pokojnicima, poput njihovog društvenog statusa i razloga iz kojih su se odlučili za pogreb kod redovnika.

Stéphanie Vocanson-Manzi se također bavi pitanjem pogreba. U članku *Les couvents mendiants de Lausanne dans l'encadrement de la mort (v. 1300-1536)* (399-409) opisuje plaćanje pogreba, odabir određenog groblja te godišnje mise koje su se održavale prema zahtjevima u oporukama.

Nicole Bériou u zaključnom tekstu zbornika, *Quelques réflexions en guise de conclusion* (411-417), sažima teme kojima se bave autori te daje generalni zaključak.

Zbornik donosi veoma zanimljiv pregled ekonomije prosjačkih redova iz različitih aspekata. Postavljena su mnoga relevantna pitanja u vezi njihovog siromaštva, odnosa prema posjedima i njihovoj ulozi u davanju oprosta. Velika pažnja posvećena je također pokroviteljima redova, njihovom društvenom statusu i motivima za financiranje. Unatoč nerijetkoj oskudnosti izvora, navedene teme opsežno su obrađene te su otvorena vrata novim istraživanjima.

Matea Pranjić